

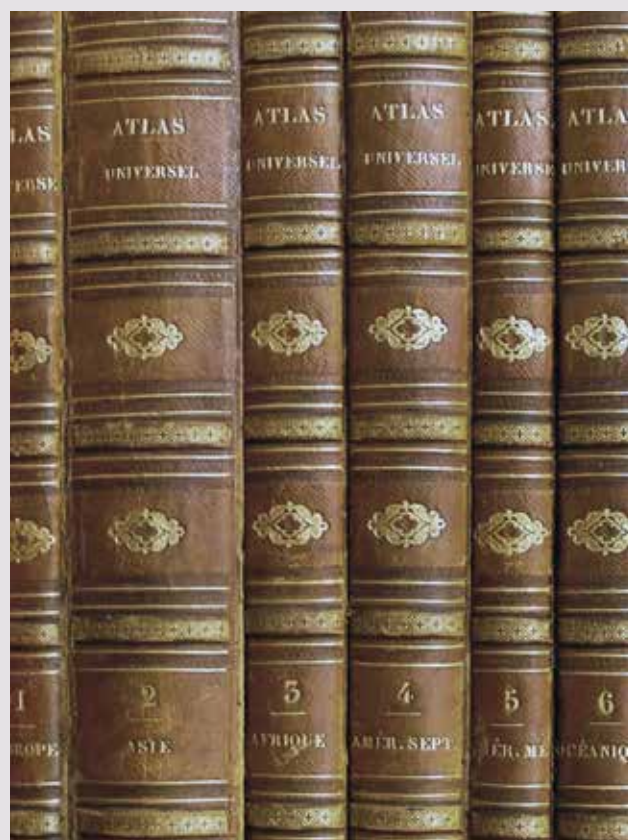
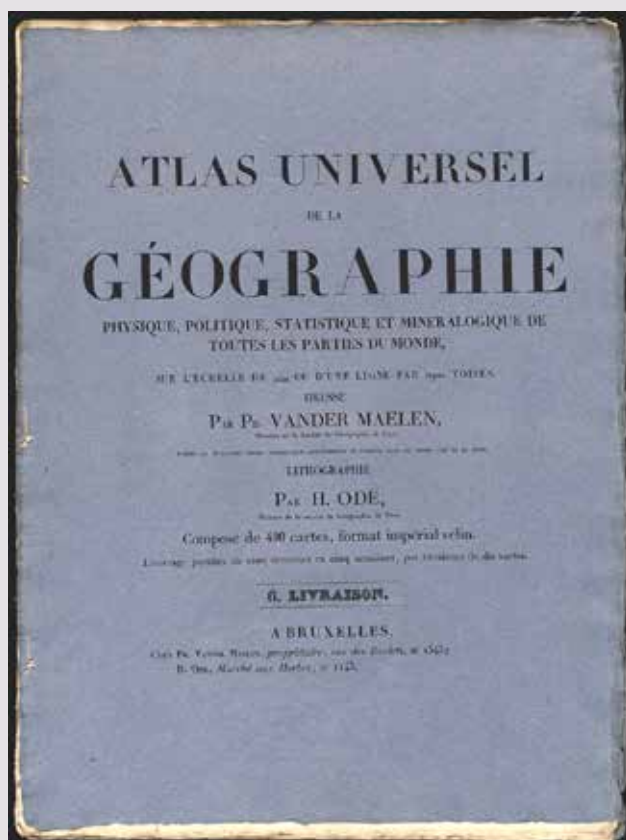
NATIONALE TELEVISIE VAN VIETNAM OP REPORTAGE IN DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

ONVERWACHT BELANGSTELLING VOOR DE *ATLAS UNIVERSEL* VAN PHILIPPE VANDERMAELEN

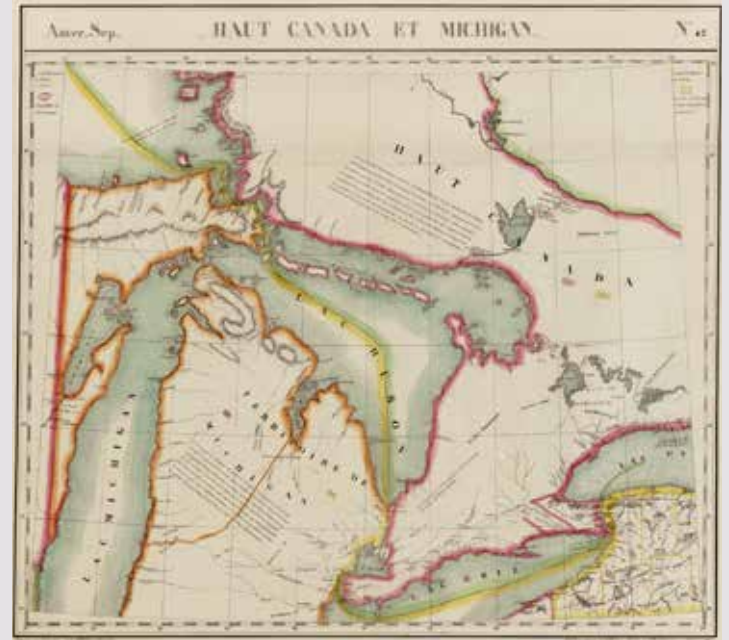
Marguerite
Silvestre

Op 6 en 8 mei streek een ploeg van de Vietnamese nationale televisie neer in de afdeling Kaarten en Plannen van de Koninklijke Bibliotheek van België. Hun opdracht: een documentaire maken over de *Atlas Universel* van de Belgische cartograaf Philippe Vandermaelen (1795-1869). Hun opgegeven motivatie: de historische bronnen van het land opnieuw samenstellen. Hun onderliggende motivatie: historisch bewijs verzamelen van de Vietnamese aanspraak op een archipel die China opeist...

Begin mei 2014 nam de Brusselse correspondent van de Vietnamese staatszender contact op met de afdeling Kaarten en Plannen met de vraag of ze een gefilmd interview konden maken over de *Atlas Universel* die een van de grootste cartografen van ons land in 1827 had gepubliceerd. Enkele dagen voordien ontving de afdeling een telefoontje van een dame die werkt aan de Nationale Universiteit van Hanoi en die ook al veel interesse toonde voor deze atlas en zijn auteur. Beiden waren er blijkbaar van op de hoogte dat de cartografische verzamelingen van Philippe Vander-

Le Hong Quang, correspondent in Brussel voor de VTV (Vietnam Televisie), poseert voor het volume van Azië van de Atlas Universel, geopend op de kaart van Tonkin.

maelen bewaard worden in de Koninklijke Bibliotheek en dat de afdeling Kaarten en Plannen meerdere werken en inventarissen gewijd heeft aan de productie van deze cartograaf, in het bijzonder aan de beroemde *Atlas Universel* die gepubliceerd werd tussen 1825 en 1827.

De reden voor deze belangstelling was ons niet duidelijk: waarom interesseerde Vietnam zich opeens voor dit onderwerp? We weten dat een ander Aziatisch land, Japan, ook al meer wilde weten over Vandermaelen en zelfs een paar keer een wetenschapper naar Brussel stuurde. Het laatste bezoek van de Japanners had een specifieke opdracht: de onderzoeker van de Universiteit van Wakayama vermoedde dat de oorsprong van het kadaster van zijn land gelinkt was aan het bezoek van Shibusawa Eiichi aan het 'Etablissement Géographique' van Vandermaelen. Deze man maakte deel uit van een officiële delegatie die de laatste shogun in 1867 naar Europa had gezonden en bracht een 12-tal dagen in België door. In Brussel bestudeerde Shibusawa Eiichi, die vandaag als de vader van het Japanse kapitalisme wordt beschouwd, aandachtig de geografische publicaties van Vandermaelen en ontleende er de principes aan van het Etablissement voor het oprichten van een nationaal kadaster.

Maar wat zoekt Vietnam nu in de Koninklijke Bibliotheek?

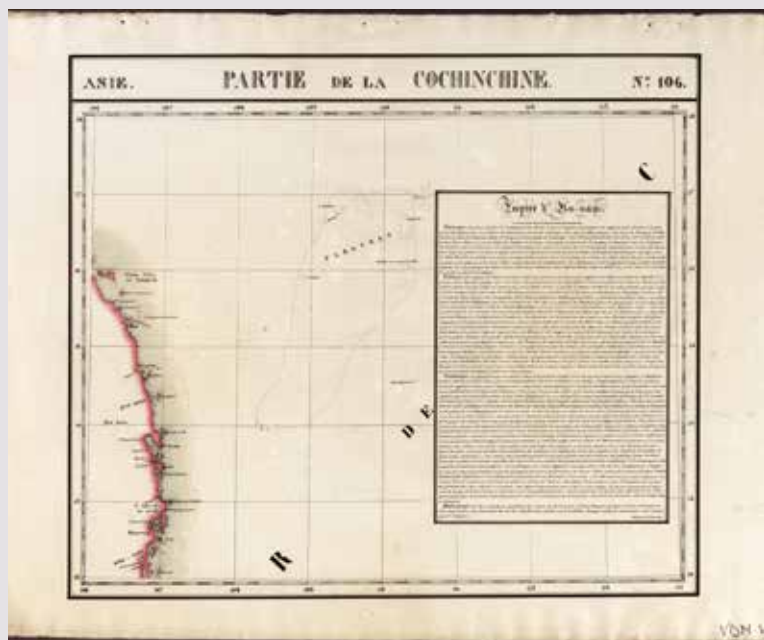
Om het antwoord op die vraag te kennen, moesten we wachten tot de komst van onze bezoekers naar het Paleis van Karel van Lotharingen, waar zich al enige tijd de afdeling Kaarten en Plannen bevindt. Op 6 mei arriveerde de televisieploeg, vergezeld van twee onderzoekers van het 'Institute of Vietnamese Studies and Development Sciences' van de Universiteit van Hanoi. Zij studeren momenteel aan de KULeuven en werden gestuurd door de heer Ngoc Nguyen Quang, professor geschiedenis, vicevoorzitter van de Historische Associatie van Vietnam (Vietnam Historical Science Association) en voorzitter van de Historische Associatie van Hanoi. Ze vertelden ons dat de oorlogen en

ingrijpende politieke veranderingen in de tweede helft van de 20ste eeuw ertoe hadden geleid dat een aanzienlijk deel van het documentaire erfgoed uit de koloniale periode vernietigd werd. Tegenwoordig voert het land een actief beleid om de verloren gegane bronnen opnieuw te verwerven, in het bijzonder als ze verwijzen naar de geografische geschiedenis van Vietnam. Zo komt het dat het Ministerie van Informatie en Communicatie van de Socialistische Republiek Vietnam in Frankrijk [sic] – dit was in feite in Gent – de zes volumes van de *Atlas Universel* van Philippe Vandermaelen heeft gekocht. Het belang van deze aankoop werd dus duidelijk, en zo ook de belangstelling van de Vietnamese regering voor deze opmerkelijke historische bron.

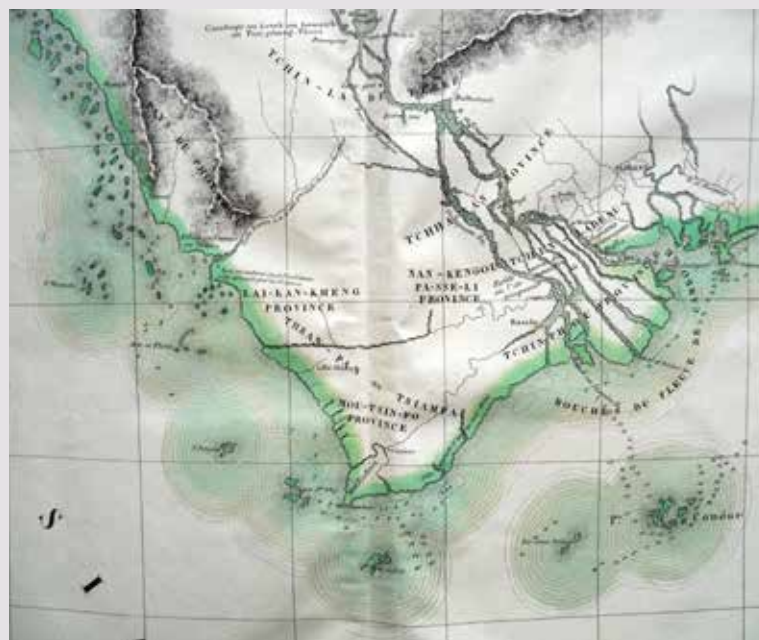
De *Atlas Universel* van Vandermaelen is in meerdere opzichten uitzonderlijk. Het is de eerste wereldatlas die op één enkele, relatief grote schaal gerealiseerd werd. Gevolg: met uitzondering van de delen van de wereld die nog niet verkend waren zoals Equatoriaal-Afrika, werden de continenten buiten Europa op dezelfde schaal als Europa weergegeven, met name 1:1 641 836 – 1 cm in de atlas stelt 16,4 km op het terrein voor. Dat was voor die tijd buitengewoon. Het betekende ook dat een aantal landen voor het eerst volledig en gedetailleerd op kaart werd weergegeven. Dit was bijvoorbeeld het geval voor de Verenigde Staten, Australië (op het binnenland na, dat toen nog onbekend was), en voor Nieuw-Zeeland, waar de *Atlas Universel* als een essentiële bron voor de nationale geschiedenis wordt beschouwd. Hetzelfde geldt dus voor Vietnam. Het verklaart waarom de regering de aankoop wou onderstrepen door de landelijke televisie de opdracht te geven een documentaire over dit kostbaar document te maken alvorens de aanwinst voor het publiek toegankelijk te maken. De vraag naar de plotse interesse vanuit het Oosten leek beantwoord.

Een ander perspectief

In de week die volgde op de filmopname in de Koninklijke Bibliotheek, op 13 mei, organiseerde het Ministerie van In-

In de delen van de kaart die leeg gelaten zijn door de zeeën plaatste Vandermaelen uitgebreide beschrijvingen van de gebieden die hij toonde. Hier, ten oosten van Cochin-China en de Paraceleilanden in de Zuid-Chinese Zee, geeft de cartograaf een lange geografische en historische beschrijving van het keizerrijk Annam, de naam waaronder het huidige Vietnam – gevormd door Tonkin, Annam en Cochin-China – in het Oosten bekend was. © KBR

Fragment van het blad 'Asie 110', waarop Zuid-Vietnam en de Mekong-delta te zien zijn. Let ook op de talrijke diepte-aanduidingen die door peilingen verkregen werden voor de kusten en de kusteilanden. © KBR

formatie en Communicatie een officiële persconferentie in Hanoi, een 'ceremonie' zelfs, waarbij de zopas in Gent aangekochte *Atlas Universel* werd voorgesteld. Van dit evenement werd verslag uitgebracht in alle landelijke kranten en door de belangrijkste zender van de nationale televisie, die in haar nieuwsuitzendingen twee items toonde die gedraaid werden in de afdeling Kaarten en Plannen van de Bibliotheek. De media meldde in koor: 'Vietnam submits atlas as proof of island ownership' (VTV1, <http://thanhniennews.com>);

'Un atlas de 1827 confirme la souveraineté du Vietnam sur les archipels de Hoang Sa et de Truong Sa' (*Le Journal en ligne du Parti communiste vietnamien*, <http://dangcong-an.vn>); en 'World Atlas affirms Vietnam's sovereignty over Hoang Sa, Truong Sa archipelagos' (*The News Gateway of Vietnam*, <http://tuoitrenews.vn>).

Zo speelde de opname in de Koninklijke Bibliotheek opeens ongewild een rol in de internationale politieke actualiteit.

DE ATLAS UNIVERSEL VAN VANDERMAELEN, EEN NIEUW CONCEPT

De *Atlas Universel* bevat 400 bladen, waarvan 381 kaarten. Hij werd gepubliceerd in 40 leveringen van 10 pagina's, waarbij de eerste levering in juli 1825 aan het publiek werd aangeboden en de laatste in oktober 1827. Gedrukt op duizend exemplaren was de atlas een kolossaal succes en na enkele jaren uitverkocht.

De *Atlas Universel* was niet alleen de eerste in het genre die eenzelfde schaal hanteerde. Hij werd ook consequent opgesteld in dezelfde kegelprojectie, zodat met de bladen een reusachtige wereldbol met een doorsnede van 7,75 meter kan worden bekleed – daarbij moeten we vermelden dat dit, ondanks enkele bescheiden pogingen, uiteindelijk nooit uitgevoerd werd. De atlas van Vandermaelen voerde nog een andere innovatie door in de cartografie: de bladen worden begrensd door de lengte- en breedtecirkels. Bovendien koos Vandermaelen voor een vernieuwende druktechniek, de lithografie, die nog niet

eerder in de cartografie werd toegepast. Deze keuze kende twee interessante gevolgen. Allereerst verminderde ze aanzienlijk de productiekosten in vergelijking met de traditioneel gebruikte techniek, de koperdruk. Vervolgens lieten het gemak en de flexibiliteit van de techniek Vandermaelen toe om zijn product aan te passen aan de evolutie van de kennis en de markt. Tot slot is de *Atlas Universel* van een ongelofelijke moderniteit: het is een atlas die wetenschappelijk onderbouwd is, zonder daarom afbreuk te doen aan het gebruiksgemak of de kwaliteit van het ontwerp.

De Koninklijke Bibliotheek van België is in het bezit van vier exemplaren van de *Atlas Universel*: drie exemplaren die in zes volumes in-folio gebonden zijn (één voor elk deel van de wereld, waarbij Amerika werd opgedeeld in Noord- en Zuid-Amerika) en een exemplaar met de 40 originele leveringen.

Het territoriaal conflict tussen China en Vietnam over de soevereiniteit van de Paracel-eilanden (Hoang Sa) en Spratly (Truong Sa) in de Zuid-Chinese Zee was al lang sluimerend, maar werd opnieuw aangewakkerd nadat de Chinezen een olieplatform bouwden in de wateren bij de Paracel-eilanden. Dit leidde tot spanningen en geweld aan de Chinees-Vietnamese grens. Vanuit dat oogpunt moet men de

nationale commotie situeren die rond de *Atlas Universel* van Philippe Vandermaelen werd opgezet...

Vergeeten we niet dat een atlas het resultaat is van de gegevens die een cartograaf op een bepaald tijdstip verzamelde. Hoe die gegevens op een later tijdstip worden gebruikt en geïnterpreteerd, ligt niet in onze handen... |

HET 'ETABLISSEMENT GÉOGRAPHIQUE DE BRUXELLES' GESTICHT DOOR PHILIPPE VANDERMAELEN

In 1830, drie jaar na de publicatie van zijn *Atlas universel*, was Philippe Vandermaelen (1795-1869) wereldwijd erkend als cartograaf. Samen met zijn broer François (1797-1872) stichtte hij aldus zijn eigen instelling – het 'Etablissement géographique de Bruxelles' – aan de poorten van de Belgische hoofdstad, in Molenbeek. De jonge onderneming wijdt zich aan de lithografie van kaarten, maar breidt haar activiteiten daarnaast snel uit. Vandermaelen stelt een rijke bibliotheek samen die meer dan 30.000 volumes omvat; hij vervolledigt ze met een internationale collectie kranten. Hij verzamelt een indrukwekkende mapotheek van 25.000 geografische kaarten en bladen uit atlassen. Hij creëert een natuurhistorische galerij en een etnografisch museum. Hij bouwt een planetarium, serres, een botanische tuin. De ontelbare verzamelingen – anatomische, zoölogische, botanische, geologische, numismatische – worden op wetenschappelijke wijze gestructureerd, gerangschikt en ter beschikking gesteld van onderzoekers. Vandermaelen, die het doorgeven van kennis nauw aan het hart ligt, richt een school op en omringt zich met de beste professoren. Hij organiseert conferenties, gratis lessen voor het grote publiek, demonstraties voor leken. Hij leidt jonge naturalisten op die hij naar Brazilië stuurt om er orchideeën en vogels te verzamelen, cactussen en mineralen in Mexico, granen en vogelbekdieren in Australië. Het 'Etablissement géographique de Bruxelles' is een bruisend wetenschappelijk milieu dat grote namen in de Belgische wetenschap zal voortbrengen: botanisten, geologen, chemici, geschiedkundigen. Intellectuelen en professoren, ingenieurs en naturalisten, prinsen en ambassadeurs, ministers en ambtenaren, afkomstig uit België, Europa en de overzeese gebieden, kruisen er elkaars pad gedurende bijna een halve eeuw.

De auteur

Marguerite Silvestre is historica en functionele chef van de afdeling Kaarten en Plannen van de Koninklijke Bibliotheek van België.

Bibliografie

Marguerite Silvestre, *Inventaire raisonné des collections cartographiques Vandermaelen conservées à la Bibliothèque royale de Belgique. V. L'Atlas universel (1825-1827)*. Bruxelles, Bibliothèque royale de Belgique, 2011, 682 p., ill.

Eadem, 'La diffusion commerciale de l'Atlas universel de Philippe Vandermaelen (1825-1827)', in Claude Sorgeloos (ed.), *Het geïllustreerde boek in België 1800-1865: akten van het internationaal colloquium Koninklijke Bibliotheek van België, 19 en 20 november 2012*, Brussel: Koninklijke Bibliotheek van België, 2014 (*In Monte Artium: Journal of the Royal Library of Belgium*, 7, 2014), wordt gepubliceerd.

Ead., *Autour de Philippe Vandermaelen. Répertoire biographique des collaborateurs de l'Etablissement géographique de Bruxelles et de l'Ecole Normale*, Bruxelles, Bibliothèque royale de Belgique, 2014 (*Inventaire raisonné des collections cartographiques Vandermaelen conservées à la Bibliothèque royale de Belgique*, VI), publicatie in voorbereiding.

Ead., *L'Etablissement Géographique de Philippe Vandermaelen. Histoire de la première entreprise cartographique et scientifique de la Belgique indépendante*, Bruxelles, Bibliothèque royale de Belgique, 2015 (*Inventaire raisonné des collections cartographiques Vandermaelen conservées à la Bibliothèque royale de Belgique*, VII), te verschijnen.